

TÜRKİYE'DE CEZA AFLARI: ANKARA'DA AF KONULU ALAN ARAŞTIRMASI

Amnesty in Turkey: A Survey Research on Amnesty in Ankara

İbrahim H. SEYDİOĞULLARI*

Özet

Cezaların affedilmesi, toplum hayatını hukuki, siyasi, ekonomik ve etik yönleriyle etkileyen bir konudur. Ülkemizde çıkarılan aflardan bazıları, özellikle de çok partili rejimin kabulünden sonra çıkarılanlar, toplumun tüm kesimlerinde büyük tartışmalara neden olmuştur. Bu aflar, hukuki ve toplumsal gerekler dışındaki amaçlar doğrultusunda çıkarıldığı için tepki görmüştür. Genel nitelik taşımayan af yasalarının ve özellikle de adi suçlarla ilgili afların çıkarılması engellenmelidir. Suç ve suçlulukla etkili mücadele ancak bu sayede gerçekleştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Af, Siyaset, Popülizm.

Abstract

Amnesty is a phenomenon, which has legal, political, economic and ethical effects on social life. Of the amnesties exercised in Turkey, some, especially those applied after the establishment of the multiparty regime in Turkey, have caused enormous discussion among all segments of society. Those amnesties have faced such reactions because, they have been exercised in response to different aim rather than to meet particular legal and societal needs. Those amnesty laws that are not all-inclusive, e.g. those that target only common criminals, must be avoided. This principle is an absolute prerequisite in the struggle against criminal activities.

Key Words: Amnesty, Politics, Populism.

* 4. Snf. Em. Mtd., Ankara Emn. Müdürlüğü, (inseydi@ankara.pol.tr).
PBD, 8 (3-4) 2006, ss.1-28

Giriş

Her toplumsal yapı içerisinde, uyulması gereken bazı normlar vardır. Toplum genelinin ortak onayıyla belirlenen ve bireylerin uymaya mecbur olduğu bu normların yazılı hale getirilmesiyle yasalar ortaya çıkar. Farklı etkenler nedeniyle bu kurallara ve yasalara uymayan veya uymak istemeyen bireyler, toplumsal yapı içinde bulunabilir. Hukuk sistemine ve birlikte yaşamının gereklerine aykırı davranışlar, toplum düzeninin ve güvenliğinin sağlanabilmesi adına cezalandırılırlar.

Belirli dönemlerde, toplum düzenine uyanlar ile aykırı davrandıkları için cezalandırılanları yeniden kaynaştırma ve toplumsal barışı yeniden sağlama düşüncesi ile cezaların affedilmesi gündeme gelebilir. Böylece, toplumsal yapıyı oluşturan hemen her kesimin duyarlılıkla yaklaştığı konulardan biri olan, “af” yetkisinin kullanımı ortaya çıkar.

Çalışmanın Amacı: Af yetkisi doktrinde ve pratikte, tarih boyu eleştirilmiştir. Ülkemizde de zaman zaman uygulanmış olan af yetkisi, zamanlaması, niceliği ve niteliği açısından bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle adi suçlular için çıkarılan aflar, toplumumuzun geneli tarafından tepki çekmiştir. Tamamen karşı olmadığı af kurumu, soyut olan yasalar karşısında boşluk doldurucu ve adaletsizlikleri giderici bir çözüm olarak kullanılabilir. Bu konudaki temel ayrım, afların suiistimal edilip edilmemesidir. Afların kötü niyetli olarak kullanılıp kullanılmadığı, çıkarıldığı dönemin özelliklerine göre anlaşılabilir.

Bu makalede, ülkemizde ilan edilmiş afların, toplumsal ihtiyaçlara uygun olarak çıkarılıp çıkarılmadığı, çıkarılan aflarda popülist bazı hedefler gözetilip gözetilmediği incelenecektir. Ayrıca, toplumumuzun affa bakışını saptayabilmek ve affın doğrudan etkilediği toplum kesimlerinin eğilimlerini belirleyebilmek amacıyla, Ankara’da yapılan bir alan araştırmasının verileri ortaya konacaktır. Bu çalışmada yapılan tespit, ileri sürülen görüş ve eğilimlerin, af konusunda bundan sonra yapılacak girişimlerde katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı: Kuramsal bir açıklamayla başlanan bu çalışmada; afların tanımı, tarihçesi, özellikleri, af yetkisini savunan ve eleştiren görüşler ile Türk Hukuku’ndaki af yetkisi incelenmiştir. Ülkemizde uygulanan af siyaseti çalışmanın ana konusudur.

Ülkemizde af çıkarma yetkisi TBMM'nin elindedir. Af yetkisinin kullanımı olumlu veya olumsuz olarak en fazla vatandaşlar ile tutuklu ve hükümlüler üzerinde etki yapar. Yetki kullanımının yansımaları ise emniyet ve yargı teşkilatı ile avukatlık meslekleri üzerinde olur. İşte bu nedenlerden dolayı af konusundaki anket çalışmasında örneklem olarak, milletvekilleri, polisler, cumhuriyet savcıları, hâkimler, avukatlar, tutuklu ve hükümlüler ile vatandaşlar seçilmiştir. Örneklem gruplarından anket verilecek kişilerin belirlenmesi ise tesadüfî sayılar tablosu marifetiyle yapılmıştır. İstatistiksel değerlendirmede SPSS istatistik programı kullanılmıştır.

Bu çalışmada yalnızca ceza afları irdelenmiştir. Ceza af yasalarından farklı sonuçları olan, vergi, imar, öğrenci, basın, memur afları ve bu aflara benzer nitelikteki uygulamalar kapsama alınmamıştır. Ceza affı kapsamındaki “Pişmanlık Yasaları”, hitap ettiği kitle ve taşıdığı amaçlar bakımından ele alınmamıştır. Cumhurbaşkanı'nın aldığı kararlar işlediği suçtan dolayı hüküm giymiş olan bir mahkûmun affedilmesi, “kişiyeye özel af” kapsamındadır. Sadece belirli koşulların varlığı halinde ve isimleri tespit edilen bireylere uygulandığından, “kişiyeye özel aflar” da inceleme konusu yapılmamıştır.

1. Af Kavramı

1.1. Tarihçe, Tanım ve Özellikler

İlkçağlarda özel hukuk anlayışının ağır basması ve kişisel ölçü alma hakkının kabul edilmesi sebebiyle suç, yalnızca mağdur olan kişiyi ilgilendirmiştir (Özek, 1958:2). Bu durum mağdur veya mağdur yakınının, suçlu ile uzlaşabilmesini ve affedebilmesini sağlamıştır. Bunun yanında, mutlak otorite sahibi olan hükümdarlar, sahip oldukları sınırsız gücün doğal sonucu olarak affa yetkili olmuş ve af lütfetmişlerdir. Her ne kadar bugünkü anlamını taşımasa da, bu dönemdeki ceza hukuku metinleri olan Manu, Hammurabi, Cengiz Yasalarında af hükümlerine rastlanmıştır (Özek, 1959:122).

Ortaçağda, bedene ve hayata yönelik cezalarda, mağdurun affetme yetkisi kısmen devam etmiştir. Senyor, baron ve feodal beylerin de affetme yetkisi vardır. Merkezi hükümetlerin güçlenmesi, hükümdarın yürütme ve yasama erklerini mutlak olarak elinde tutması üzerine, yetki

hükümdarlarda toplanmaya başlamıştır¹. Tüm yetkileri elinde tutan monark, af yetkisini de tekeline almıştır.

Affin, sözlük anlamı kusur veya suçu bağışlamadır. Sözcük kökü ise, Arapçadaki “afv” kelimesinden gelmedir. Af, kamu davasını ve cezayı düşüren sebeplerden birisidir. Kamu yararı düşünülerek, bazı suçlardan dolayı sanık hakkındaki kovuşturmadan vazgeçilmesi veya mahkûmun cezasının bir kısmının veya tamamının kaldırılması ve bağışlanmasıdır. Af yetkisi, suçtan toplumun da zarar gördüğünün ve cezalandırma hakkının devlete ait bir yetki olduğunun kabulü ile günümüzdeki şekline kavuşmuştur (Özek, 1959:121).

Genel af; mahkemelerce verilmiş mahkûmiyet kararını tüm sonuçları ile birlikte yok sayan ve yetkili merciler tarafından kullanılabilen bir tasarruftur. Özel af ise, yargı organları tarafından verilen ceza mahkumiyetini ortadan kaldıran, azaltan veya daha hafif bir cezaya çeviren af çeşididir (Keyman, 1965:43).

Doktrinde genel ve özel aflar, nitelikleri, kapsamaları ve nedenleri bakımından kendi içlerinde bazı ayrımlara tabi tutulmaktadır (Meray, 1944:17). Ancak pratikte, af konusunda yapılan tanımlamaların hepsi ceza sistemlerinde yer almadığı gibi, çıkartılan af yasalarında tanımlarda bulunan unsurların bir veya birkaçına aynı anda rastlanabilmektedir.

Aflar, ceza hükümleri içeren yasaları, bir defaya mahsus olmak üzere ve geçici olarak yürürlükten kaldırırlar (Özek, 1959:143). Dolayısıyla af yasaları, yürürlükte bulunan diğer yasaların aksine tamamen geçmişe aittir. Gelecek ile ilgili herhangi bir hüküm koyup, düzenleme getiremezler.

1.2. Af Kurumunun Gerekliğini Savunan ve Eleştiren Görüşler

Genel ve soyut nitelikli yasalar, sürekli gelişme ve değişme içinde olan bir topluma ayak uyduramazlar. Bu durum, bazı haksızlıkların ortaya çıkmasına neden olabilir. Çünkü hiçbir haksızlığa meydan vermeyecek derecede mükemmel yasaların hazırlanması mümkün olamamaktadır (Keyman, 1965: 20-21). Bu nedenle af kurumu gereklidir.

Toplum hayatında, siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlardan kaynaklanan bunalımlı dönemlerde, bazı suçlar yoğun olarak işlenebilir.

¹ Mutlakiyet sisteminde hükümdar, adaletin kaynağıdır. Sadece Tanrı'ya karşı sorumludur ve yetkilerini ondan alır. Bu nedenle dinlerin, af yetkisinin kaynağı bakımından önemli bir yer tuttuğu düşünülmektedir.

Bu durumda, devlet, ceza hukuku araçlarına gereğinden fazla ve ölçüsüz olarak başvurabilir. Kamu hayatı normale döndükten sonra, olayların toplumda yarattığı psikolojik çöküntüyü önlemek, geçmişte yaşanan tartışma ve huzursuzluğu unutturmak için aflara başvurmak gerekir. Ayrıca demokrasilerde, ceza hukuku kurallarının insancıl esaslara dayalı olması ve af kurumuna yer vermesi gerektiği söylenir. Akıl ve mantık ile mahkûm edilen kişiyi, duygu ve merhamet ile affetmenin yerinde olacağı düşünülmektedir (Dönmezer ve Erman, 1994:214).

Af kurumunu eleştiren görüşler, bazı ortak noktalarda birleşir. Aflar, hukuki niteliği ve hitap ettiği kitlenin özellikleri bakımından, kötüye kullanıma oldukça elverişli bir kurumdur. Pozitivist Hukuk Okulu mensuplarına göre aflar; baskı, kayırma, seçimlerde oy kazanma gibi gayri hukuki sebeplerle kullanılır. Afların, yargının iş yükünün azaltılması ve kapasitelerini aşan cezaevlerinin boşaltılması gibi amaçlar için de kullanıldığı da iddia edilir. Köklü reformlar ile çözülebilecek sorun, gün kurtarıcı önlemlerle giderilmeye çalışılmaktadır. Afların, cezaların genel ve özel önleme etkilerini zayıflatması da eleştirilmektedir. Çünkü cezaların caydırıcılığı, mutlak uygulanır oluşu sayesinde (Beccaria, 1965:215).

Günümüz ceza adalet sisteminde, cezalandırmanın amacı eskiden olduğu gibi sadece ödetme değildir. Artık cezalandırırken, suçu önleme ve suçluyu ıslah da ön plana alınmıştır (Bıçak, 2002). Cezalandırma sistemi, bu görevleri ile suçluluğu azaltmaya ve yenmeye çalışır (Garofalo, 1957:360). Bu nedenle; ödetme fikrine dayalı ceza adaletinin sertliklerini yumuşatmayı amaçlayan af kurumuna, artık ihtiyaç duyulmamalıdır. Ceza sistemlerinin kendi kurumları, afların yerine kullanılabilir. Bir de af yetkisi mutlaka kullanılacaksa, devletin kendisine karşı işlenen suçlarda kullanması, kişilere karşı işlenen suçlarda ise mağdur veya mağdur yakınlarına danışılması gerektiği de savunulmaktadır.

1.3. Türkiye'de Af Yetkisinin İncelenmesi ve Af Siyaseti

Hukumumuzda aflarla ilgili hükümler, Anayasa ve TCK'da genel tanımlamalar halinde bulunmaktadır. Uygulamada ise bu tanımlamalara uymayan ve değişik nitelikteki af yasalarına rastlanmaktadır. 1924, 1960 ve 1982 Anayasalarının tamamında, af yetkisi yasama organına tanınmıştır. Cumhurbaşkanı ise sadece belirli şartlara sahip suçlular için özel af yetkisini kullanabilmektedir. 1924 Anayasasında, genel ve özel af haricinde TBMM'ye tanınan cezaları değiştirme, hafifletme veya

erteleme yetkisi vardı. Bu yetki, yargı erkine ait olduğu gerekçesiyle 1961 Anayasasına konulmamıştır. 1982 Anayasası'nda ise 1961'de benimsenen ilkelere uyulmuştur. Ülkemizde yasama organı, cezaları kaldırma, erteleme veya değiştirme yetkisine sahip değildir.

Bilindiği gibi demokratik rejimlerin doğal sonucu, çok partili sistemlerdir. Bizde de çok partili rejimin kabulü, siyasi tarihimiz açısından milattır. Ancak çok partili sistem ile birlikte, popülist söylem ve politikalar da demokrasimize yerleştirmiştir (Keyder, 2001:163). Aflar, bu dönemle birlikte popülist siyasete konu olmuştur. Aflar, ülkemiz siyasetince oy oranını artırmak için kullanılmaya başlanmıştır. Çok partili sistemin kabulü, aflar için de milattır. Bu yüzden, ülkemizde ilan edilen afları Cumhuriyetin ilanından çok partili rejime ve çok partili rejimde olmak üzere iki dönemde incelemek gerekir. Yapılan araştırmada; 1923-1945 döneminde çıkarılan afların, ya Lozan Anlaşması'nın hükümleri doğrultusunda çıkarıldığı, ya sınırlı sayıda kişiyi kapsadığı ya da toplu özel af niteliğinde olduğu görülmüştür. Bu dönemde ilan edilen afların, seçim yatırımı olarak çıkarıldığına ilişkin bir iddiada bulunmak da doğru olmaz. Seçim öncesi yapılan propaganda çalışmaları incelendiğinde, bu dönemde yapılan hiçbir seçimde, afların siyasal propaganda aracı ve malzemesi olarak kullanıldığı görülmemiştir. Yapılan propagandalar, seçmenin sandığa gitmesini sağlama yönünde olmuştur (Tekin, 1998). Tek parti döneminde sandığa davet ile yoğunlaşan propaganda yöntemi, çok partili dönemde yerini popülist vaatlere bırakmıştır.

Af kurumu, ceza hukukunun en eski ve fakat en çok eleştirilen kurumlarından birisidir. Eleştiriler konusunda ülkemizde de durum aynıdır. Aflarla ilgili yapılan tartışmalar, afların kötü niyetli kullanılması, cezaların caydırıcılığını zedelemesi ve hukuki gereklerden uzak olması konularında birleşmektedir. Ülkemizde çok sık af kanunu çıkarıldığı söylenmektedir. Hatta biraz da abartılarak, Cumhuriyetin ilanından bu yana 72 af yasasına imza atıldığından bahsedilmektedir (Armağan, 2001:359). Bize göre, afların sayısından çok, gündeme getiriliş zamanı ve niteliği önemlidir.

Çok partili dönemde yapılan af konulu düzenlemeleri inceleyip, çıkarılan yasaların tamamının cezaların caydırıcılığı ilkesini zedelediği veya hukuki olmadığını söylemek insafsızlık olur. Bizce amaç dışı ve popülizm vasıtası yapılmış sadece birkaç düzenleme bulunmaktadır. Bunlar; 1950 yılında çıkarılan 5677, 1974 yılında çıkarılan 1803, 1991 yılında çıkarılan 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın geçici maddeleri ve 2000 yılında çıkarılan 4616 sayılı yasalardır. Bu aflardan

genellikle hırsızlık, gasp, cinayet ve cinsel suç failleri gibi, “adi suçlu” olarak tanımlanan suçlular yararlanmışlardır. Bu durum, suçluluk oranını sürekli artırmış ve bu tür suçlar üzerindeki yaptırımını etkisizleştirmiştir. Suç işlemeye meyilli bazı kişiler ise “nasıl olsa af çıkar” türünden sapkın bir düşünceye itilmiştir. Bu düşünceye dayanak olarak verilen suç istatistiklerine, ileride ayrıca değinilecektir. Güvensizlik toplum hayatını derinden etkilemektedir. Suçlar nedeniyle meydana gelen asayişsizlik ve fert ilişkilerinde yaşanan kopukluk, suçun neden olduğu maddi zarardan çok daha önemlidir.

Seçimlerden hemen önce veya seçimlerden önce dile getirilip seçim sonrası ilan edilen adi suçlara dönük afların, hukuki gerekleri karşılamadığı ve suiniyetle çıkarıldığı düşünülmektedir. Çok partili dönemden sonra, afların seçim propagandalarında, seçim bildirgelerinde, hükümet programlarında ve koalisyon protokollerinde yer bulması, seçim yaptırımını olarak kullanıldıkları yargımızı kuvvetlendirir².

Mayıs 1950 seçimlerinden sonra yapılan hükümet programında bir af çıkarılacağı, açık olarak belirtilmiştir³. Bu bildiri af çıkarmayı adeta bir zorunluluk haline getirmiştir. Nitekim 14 Temmuz 1950 tarih ve 5677 sayılı yasa ile çıkartılan af, oldukça geniş kapsamlı olmuştur.

14 Ekim 1973 tarihinde 15. dönem genel seçimleri yapılmıştır. 15 Mayıs 1974 tarihinde TBMM’ce kabul edilen 1803 sayılı yasa ile 07.02.1974 tarihine kadar işlenen bazı suçlarla ilgili geniş kapsamlı bir af yasası çıkarılmıştır. Cumhuriyetin ilanının 50. yılı olduğu için bu yasaya ihtiyaç duyulduğu söylene de 1973 seçimleri öncesinde siyasi partilerin çoğunun af vaat etmesi dikkat çekicidir⁴. Cezaevlerindeki mahkûmlar toplumdan tecrit edilmiş durumdadır. Kafalarındaki tek düşünce, özgürlüklerini yeniden kazanarak, bıraktıkları yaşamlarına geri dönmektir. Siyasi partilerin yetkili ağızlarından af çıkarılacağına vaat edilmesi, mahkûmlarda büyük bir beklenti yaratır ve onlara ümit verir (Erem, 1988:441). 1803 sayılı af yasasının, seçim öncesi dillendirilen af vaadinin yerine getirilmesi amacıyla çıkarıldığı açıktır.

1990’lı yıllara gelindiğinde, afların başka adlar altında kullanıldığı dönem başlamıştır. 12 Nisan 1991 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun geçici hükümleri ile yasama yoluyla şartlı salıverme ve erteleme gerçekleştirilmiştir. Bu

² Ayrıntılı bilgi için TBMM resmi İnternet sitesi olan www.tbmm.gov.tr adresinde, “hükümetler” linkine bakılabilir.

³ I. Menderes Hükümeti Programı için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/HP19.htm> (21.02.2002).

⁴ 29.04.1974 tarihli TBMM Adalet Komisyonu Raporu’nda, partilerin af vaat etmesi eleştirilmiştir.

düzenlemenin af niteliğinde olduğuna ilişkin en kuvvetli iz, 8 Nisan 1991 tarihine kadar işlenen suçların sanık veya hükümlülerini kapsamıdır. Yapılan yasal değişiklik geçmişe dönüktür. TBMM, anayasal yetkisini aşarak yargı erkine ait olan şartlı salıverme yetkisini kullanmıştır. Yasama organımız yine bir ilke imza atarak, Türk Hukukunda daha önce yeri olmayan “davaların ertelenmesi” kurumunu tesis etmiştir. 12 Nisan 1991 tarihli bu düzenlemeden hemen sonra, 19. dönem genel seçimlerinin yapılması dikkat çekicidir.

Ülkemizin içinde bulunduğu politik durum itibariyle, 1997 yılının ikinci yarısından itibaren erken seçim söylemleri ortaya atılmaya başlamıştır. 1998 yılının Temmuz ayı içerisinde, erken seçim tartışmalarının hız kazandığı bir dönemde, zamanın yetkili ağızları af konusunu dile getirmiştir. Af talebi, dönemin Adalet Bakanı tarafından seçim sürecinin resmen başladığı yönünde yorumlanmıştır (Donat, 1998). TBMM 30 Temmuz 1998 tarihinde, 18 Nisan 1999’da erken seçim yapma kararı almıştır. 5 Ağustos 1998 tarihinde, af konusunda bir atak daha yapılarak, geniş kapsamlı bir af tasarısı hazırlanmış ve tasarısı içeriği basına sızdırılmıştır. Ülke siyasetinin içinde bulunduğu belirsizlik, böyle bir tasarının değerlendirilmesine ve görüşülmesine engel olmuş, affın seçimlere kadar çıkarılması da mümkün olmamıştır.

18 Nisan genel seçimleri sonucunda, af teklifi yapan siyasi partimiz birinci parti olarak TBMM’ye girmiş ve hükümeti kurmuştur. Seçim öncesi vaat edilen af ise Cumhuriyetin ilanının 75 nci yılı gerekçe gösterilerek 4453 sayılı yasa sayısı ile çıkarılmıştır. Onaylanması için Cumhurbaşkanlığı’na gönderilen yasa, 9 ncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından veto edilmiştir. Vetodan sonra af yasaının üzerinde ısrar edilmemiştir. Ülke ve cezaevleri gündemine iyice yerleşen af, 1991 yılında olduğu gibi kelime oyunları ile yasalaştırılmıştır: “23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartla Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun.” Koşullu af niteliğinde olduğu kabul edilen (Erdem, 2001:38) 4610 sayılı bu yasa, 10 ncu Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından veto edilmiştir. TBMM’ce aynen kabul edilerek bir kez daha Cumhurbaşkanı’na gönderilen af nitelikli yasa, 21 Aralık 2000 tarihinde ve 4616 yasa numarasıyla onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasada dikkati çeken en önemli özellik, Türk Hukukunda bulunmayan “davaların ertelenmesi” kurumunun bir kez daha kullanılmasıdır.

Hukuki ve toplumsal gerekler dışında, popülist politikalar zoruyla çıkarılan af ve af nitelikli yasalar, cezaların caydırıcılığını engellemekte, suç oranlarını artırmaktadır. Nitekim yapılan istatistiksel inceleme,

belirttiğimiz görüşlere koşut sonuçlar içermektedir. 1974, 1991 ve 2000 af yasalarının çıkarıldıkları dönem ve sonrasında bazı suç ve suçlu istatistikleri aşağıda verilmiştir.

1973 yılında 60.968 kişi olan cezaevleri mevcudu, 1974 affi ile 24.860'a inmiştir. Mevcut; 1975 yılında 37.616, 1976 yılında 44.331, 1977 yılında 50.384, 1978 yılında ise 54.642 rakamına ulaşılmıştır.

1991 yılında yürürlüğe giren Terörle Mücadele Kanununun geçici maddeleri kullanılarak çıkarılan af ile 45.606 olan cezaevi nüfusu, 26.851'e düşürülmüştür. Cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlü sayısı, 1992 yılında 31.482'ye, 1993 yılında 34.805'e, 1994 yılında 38.931'e, 1995 yılında ise 46.091'a kadar ulaşmıştır.

1999 yılında 67.581 olan tutuklu ve hükümlü sayısı, 2000 yılında yürürlüğe giren 4616 sayılı af yasası ile 49.512'ye indirilmiştir. Cezaevleri mevcudu 2001 yılı rakamlarına göre 55.609, 2002 yılı rakamlarına göre ise 59.187'ye yükselmiştir. Kasım 2003 istatistiklerine göre de 63.000'e ulaştığı bilinmektedir.

Burada, suçlu sayılarında görülen artışın aflarla ilgili olmadığı, bunun aynı suça karıştığı iddiası ile yakalanan ve yargılanan kişilerin sayısal fazlalığından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, af sonrasındaki dönemlerde el konulan adli olayların sayısında da artış yaşanması, fikrimize destek olmaktadır (adli-sicil.gov.tr, 2003)⁵.

2. Ankara'da Af Konulu Anket Çalışması ve Analizi

2003 yılı içinde Ankara'da yapılan bir af anketi ile Ankara'da ikamet edenlerin aflara bakışı ve af yetkisi hakkındaki düşünceleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Afların doğrudan etki ettiği toplumsal ve mesleki gruplardan, vatandaşlar, milletvekilleri, polisler, hâkimler, cumhuriyet savcıları, avukatlar ile tutuklu ve hükümlüler arasından belirlenen örnekleme anket uygulanmıştır. Örneklem gruplandırma yöntemiyle, grupların oranları ise bağlı oldukları evrene göre belirlenmiştir. Anket uygulanacak vatandaşlarımızın seçiminde, hayat standartları göz önüne alınmıştır. Bu sınıflamaya göre, Çankaya ilçesi Gaziosmanpaşa Semtinde oturanların üst gelir grubunda, Keçiören İlçesinde oturanların orta gelir grubunda, Mamak İlçesinde oturanların ise alt gelir grubunda olduğu

⁵ Cumhuriyet Başsavcılıkları, 1991 yılında 1.298.490 adli olaya el koymuştur. 1993 yılında rakam 1.341.459'a, 1994 yılında ise 1.461.430'a ulaşmıştır. Aynı şekilde, 2000 yılında 1.732.155 olan olay sayısı, 2001 yılında 1.913.099'a yükselmiştir.

varsayılmıştır. Her bölgeden 150'şer kişi olmak üzere toplam 450 kişi ile tamamen yüz yüze görüşülerek anket yapılmıştır. Örneklem, tesadüfî seçimle belirlenmiştir. Her bölgedeki ana caddelerde ve bu caddelere açılan ara sokaklarda, her beş cadde veya sokak içinde bulunan her beş binadan birinde oturan veya çalışan kişilere anket uygulanmıştır.

Örneklem sayısı ve anketin yanıtlanma yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Araştırma Grubu

ÖRNEKLEM	EVREN	ANKET SAYISI	GRUP YÜZDESİ
Vatandaşlar		450	34,5%
Polis	11.000	419	32,4%
Tutuklu/Hükümlü	1025	211	16,3%
Hâkim	207	83	6,4%
Avukat	250	54	4,2%
Milletvekili	550	44	3,4%
Savcı	84	36	2,8%
Toplam		1297	100%

Af konulu anketimize katılan örneklemin çeşitli özellikleri, aşağıdaki tablolarda görüldüğü gibidir. Anket uygulanan örneklemin sosyal ve kişisel bazı özelliklerinin, sorulan sorulara verecekleri yanıtları etkileyebileceği varsayılarak, aşağıdaki tespitler yapılmıştır.

Tablo 2: Araştırma Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

CİNSİYET	SAYI	YÜZDE
Erkek	976	75,1
Kadın	321	24,7
TOPLAM	1297	99,8
YANITLANMAYAN	3	,2
GENEL TOPLAM	1300	100,0

Araştırma grubunun %75,1'ini erkekler, %24,7'sini kadınlar oluşturmaktadır. Bu yüzdeler, evrenin genel yapısına göre dengeli bir dağılım oluşturmaktadır.

Tablo 3: Örneklemin Medeni Durumuna Göre Dağılımı ve Yanıt Oranları

MEDENİ DURUM	SAYI	YANITLANAN %	GENEL %
Evli	931	71,6	71,8
Bekar	311	23,9	24,0
Dul/Boşanmış	55	4,2	4,2
TOPLAM	1297	99,8	100
YANITLANMAYAN	3	,2	
GENEL TOPLAM	1300	100,0	

Tablo 3'teki verilere göre, örneklemin %71,6'sı evli, %23,9'u bekâr ve %4,2'si dul/boşanmıştır. Anketi yanıtlayan üç kişi ise, medeni durumu konusunda bilgi vermemiştir.

Tablo 4: Örneklemin Eğitim Durumu

EĞİTİM DURUMU	SAYI	YANITLANAN %	GENEL %
Yükseköğrenim	621	47,8	48,0
Lise	383	29,5	29,6
İlkokul	156	12,0	12,0
Ortaokul	135	10,4	10,4
TOPLAM	1295	99,6	100
YANITLANMAYAN	5	4	
GENEL TOPLAM	1300	100,0	

Özellikle hâkim, savcı, avukat, polis gibi meslek gruplarının, eğitim durumlarından kaynaklanarak, örneklemin %47,8'i yükseköğrenim kökenli çıkmıştır. Araştırma grubunun eğitim düzeyindeki bu yükseklik, belirli bir birikimi gerektiren soruları içeren anket formunun yanıtlanması sırasında bir avantaj oluşturmuştur. Grubun % 29,5'i lise, %10,4'ü ortaokul, %12'si ise ilkokul mezunudur.

Tablo 5: Örneklemin Yaş Ortalaması

ÖRNEKLEM GRUPLARI	YAŞ ORTALAMASI	SAYI
Polis	36,76	418
Hâkim	51,33	82
Savcı	52,33	36
Milletvekili	49,95	41
Avukat	31,76	54
Tutuklu/Hükümlü	34,57	206
Vatandaşlar	34,53	447
Toplam	37,21	1284

Soruya yanıt veren 1284 örneklemin yaş ortalaması, 37'dir. En genç örneklemini, 31 yaş ortalaması ile avukatlar oluşturmuştur. En yaşlı araştırma grubu ise 52 yaş ortalaması ile savcılardır.

3.1. Örneklemin Af Konusunda Düşünceleri

Bu bölümde, Ankara genelinde yaptığımız af konulu anket çalışmasına katılanların, aflara bakışı, bunların benzer ve farklı yönleri, toplum kesimlerinin af konusundaki eğilim ve düşünceleri irdelenmiştir. Anket verileri ile ilgili yapılan tablolarda bulunan değişkenler arasında istatistiksel bir ilişki bulunup bulunmadığının tespiti için ki-kare hesaplamaları yapılmıştır.

Örneklemin aflarla ilgili düşüncelerini öğrenebilmek, aflar konusunda ileri sürdüğümüz bazı varsayımlara katılım derecelerini ölçebilmek amacıyla hazırlanan sorular örnekleme yöneltilmiştir. Araştırma grubunun verdiği cevaplar, aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

Tablo 6: Yeni Bir Af Yasasına Karşı Göstereceğiniz İlk Tepki Ne Olur?

	Polis	Hakim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Cezaevinde Tutuklu	Vatandaşlar	Toplam
Cevapsız	15	1		3	1	13	5	38
	39,5%	2,6%		7,9%	2,6%	34,2%	13,2%	100,0%
	3,7%	1,3%		7,3%	2,2%	6,4%	1,2%	3,0%
Öfke duyuyorum	202	25	14	17	22	6	158	444
	45,5%	5,6%	3,2%	3,8%	5,0%	1,4%	35,6%	100,0%
	49,3%	31,6%	40,0%	41,5%	48,9%	2,9%	36,5%	35,6%
Onaylıyorum	5	6	1	1	2	84	41	140
	3,6%	4,3%	,7%	,7%	1,4%	60,0%	29,3%	100,0%
	1,2%	7,6%	2,9%	2,4%	4,4%	41,2%	9,5%	11,2%
Onaylamam	176	46	20	20	19	18	159	458
	38,4%	10,0%	4,4%	4,4%	4,1%	3,9%	34,7%	100,0%
	42,9%	58,2%	57,1%	48,8%	42,2%	8,8%	36,7%	36,7%
Sevinirim	1					73	22	96
	1,0%					76,0%	22,9%	100,0%
	,2%					35,8%	5,1%	7,7%
Umursamam	11	1			1	10	48	71
	15,5%	1,4%			1,4%	14,1%	67,6%	100,0%
	2,7%	1,3%			2,2%	4,9%	11,1%	5,7%
Toplam	410	79	35	41	45	204	433	1247
	32,9%	6,3%	2,8%	3,3%	3,6%	16,4%	34,7%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ankete katılanlara yöneltilen bu soru ile, örneklemin yeni bir af çıkarılmasına taraftar olup olmayacakları ölçülmeye çalışılmıştır. Buna göre, ankete katılanların %11,6'sı yeni bir affı onaylayacağını, %7,9'u ise sevinç duyacağını belirtmiştir. Bu durumda, yeni bir affın çıkmasını isteyebileceklerin oranı, sadece %18,5'dir. Yöneltilen soruya yanıt veren 1209 kişinin %35,6'sı yeni bir affa öfke duyacağını, %36,7'si ise yeni bir affı onaylamayacağını belirtmiştir. Tabloda görüleceği üzere, öfkelenirim

ve onaylamam cevap kategorileri birleştirildiğinde, ankete katılanların %72,3'ü, başka hiçbir söze gerek bırakmadan, doğrudan ve açık biçimde affa karşıdır. Soruyu meslek üyesi kimliği ile yanıtlamayan vatandaşlarımız, 73,2'lik yüzdeyle, ortalamanın üzerinde bir katılımı affı reddetmiştir. Affa en fazla karşı çıkan araştırma grubu ise, %97,1'lik oranla savcılardır. Affa olumlu bakan tek araştırma grubu tutuklu ve hükümlülerdir. Tutuklu ve hükümlülerin %77'si, yeni bir affı onaylamaktadır. Affa onay konusunda ikinci en yüksek katılım vatandaşlar araştırma grubundan gelmiştir. Vatandaşların %14,6'sı affa onay vermektedir. Polislerin %1.4, Hâkimlerin %7.6, Savcılarının %2.9, Milletvekillerinin %2.4 ve Avukatların %4.4'lük bir katılımı affı onayladıkları göz önüne alınırsa, vatandaşların katılım oranının azımsanamayacak kadar fazla olduğu görülecektir. Aynı şekilde umursamam diyenlerde en fazla yoğunluk da yine vatandaşlardadır. Vatandaşlar araştırma grubunun %11.1'i af yetkisinin kullanımı konusuna ilgisizdir.

Ceza afları, suç işleyen kişilere dolaylı olarak güvence vermektedir. Bu güvence doğrultusunda, nasıl olsa affedilirim düşüncesi taşıyan kişiler, suç işlemekten çekinmeyeceklerdir. Bu da kolaylıkla suç işlenmesine neden olacaktır. Bu varsayıma katılımın ölçüldüğü, "Ceza aflarının nasıl olsa ben de affedilirim güvencesini vermesi, suça neden olan etkenlerdendir" önermesi örnekleme yöneltmiştir. 1222 örneklemin %66,2'si varsayımımıza katılmıştır. Önermeye en az katılım tutuklu ve hükümlülerden (%24,7) gelmiştir. Tutuklu ve hükümlülerin yarısından fazlası önermeye katılmamıştır. En fazla katılımı ise %76,3 ile vatandaşlar araştırma grubu sağlamıştır.

Tablo 7: Ceza Aflarının Nasıl Olsa Ben de Affedilirim Güvencesi Vermesi Suç İşlenmesine Neden Olur Mu?

	Polis	Hâkim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Cezaevinde Tutuklu	Vatandaşlar	Toplam
1	20	4		1	3	53	9	90
	22,2%	4,4%		1,1%	3,3%	58,9%	10,0%	100,0%
	5,2%	5,3%		2,6%	5,8%	27,9%	2,0%	7,4%
2	67	16	9	8	8	45	75	228
	29,4%	7,0%	3,9%	3,5%	3,5%	19,7%	32,9%	100,0%
	17,3%	21,3%	27,3%	21,1%	15,4%	23,7%	16,8%	18,7%
3	22		1	3	2	45	22	95
	23,2%		1,1%	3,2%	2,1%	47,4%	23,2%	100,0%
	5,7%		3,0%	7,9%	3,8%	23,7%	4,9%	7,8%
4	188	42	15	22	31	31	205	534
	35,2%	7,9%	2,8%	4,1%	5,8%	5,8%	38,4%	100,0%
	48,6%	56,0%	45,5%	57,9%	59,6%	16,3%	45,9%	43,7%
5	90	13	8	4	8	16	136	275
	32,7%	4,7%	2,9%	1,5%	2,9%	5,8%	49,5%	100,0%
	23,3%	17,3%	24,2%	10,5%	15,4%	8,4%	30,4%	22,5%
Toplam	387	75	33	38	52	190	447	1222
	31,7%	6,1%	2,7%	3,1%	4,3%	15,5%	36,6%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

1: Hiç Katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Fikrim Yok 4: Katılıyorum 5: Tümüyle Katılıyorum

Doktrinde yaygın olan kanaat, afların cezaların caydırıcı olma niteliğini zedelediği ve yeni suçların işlenmesine neden olabileceğidir (Sancar; 2001:153). Örneklem gruplarının bu görüşe katılıp katılmadığı, bizce önemlidir. Bu nedenle varsayım, sorular arasına alınarak, anket uygulanan örneklem gruplarının katılım dereceleri ölçülmeye, bu konudaki görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 8: Sıklıkla Çıkarılan Aflar, Cezaların Caydırıcılığını Engeller

	Polis	Hâkim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Cezaevinde Tutuklu	Vatandaşlar	Toplam
1	8			2		26	4	40
	20,0%			5,0%		65,0%	10,0%	100,0%
	2,0%			4,9%		12,7%	,9%	3,2%
2	19	2	1		2	38	29	91
	20,9%	2,2%	1,1%		2,2%	41,8%	31,9%	100,0%
	4,7%	2,5%	2,8%		3,8%	18,6%	6,5%	7,2%
3	2					42	21	65
	3,1%					64,6%	32,3%	100,0%
	,5%					20,6%	4,7%	5,1%
4	114	31	14	15	23	48	194	439
	26,0%	7,1%	3,2%	3,4%	5,2%	10,9%	44,2%	100,0%
	28,1%	38,8%	38,9%	36,6%	43,4%	23,5%	43,7%	34,8%
5	262	47	21	24	28	50	196	628
	41,7%	7,5%	3,3%	3,8%	4,5%	8,0%	31,2%	100,0%
	64,7%	58,8%	58,3%	58,5%	52,8%	24,5%	44,1%	49,7%
Toplam	405	80	36	41	53	204	444	1263
	32,1%	6,3%	2,9%	3,2%	4,2%	16,2%	35,2%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

1: Hiç Katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Fikrim Yok 4: Katılıyorum
5: Tümüyle Katılıyorum

Tabloda da görüleceği gibi, cezaların caydırıcılığını engelleyeceğine ilişkin hazırlanan önermeye en az katılım, tutuklu ve hükümlülerden (%48) gelmiştir. En fazla katılımı ise hâkimler (%97,6) sağlamıştır. Suç işleyenlerin %48'inin önermeye katılması, küçümsenecek bir tespit değildir.

Ülkemizde çıkarılan aflardan sonra sağlıklı bir istatistik tutulmadığı için, aftan yararlanan kaç kişinin yeniden suç işlediğinin tespiti mümkün olmamıştır. Ancak suçlu ile doğrudan ilişkisi olan meslek gruplarının birikimlerinin, bu konuda fikir verebileceği söylenebilir. Çünkü bir

polisin, avukatın, hâkimin veya savcının, aftan yararlandıktan sonra suç işleyen kişi veya kişilere rastlaması oldukça olağandır.

Tablo 9: Aftan Yararlananların Çoğu Yeniden Suç İşler

	Polis	Hâkim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Cezaevinde Tutuklu	Vatandaşlar	Toplam
1	1					32	3	36
	2,8%					88,9%	8,3%	100,0%
	,2%					15,8%	,7%	2,8%
2	16	15	4	5	7	39	91	177
	9,0%	8,5%	2,3%	2,8%	4,0%	22,0%	51,4%	100,0%
	3,9%	19,5%	11,1%	12,2%	13,5%	19,3%	20,5%	14,0%
3	7	2		2	3	34	16	64
	10,9%	3,1%		3,1%	4,7%	53,1%	25,0%	100,0%
	1,7%	2,6%		4,9%	5,8%	16,8%	3,6%	5,1%
4	197	37	20	23	22	42	152	493
	40,0%	7,5%	4,1%	4,7%	4,5%	8,5%	30,8%	100,0%
	47,8%	48,1%	55,6%	56,1%	42,3%	20,8%	34,2%	39,0%
5	191	23	12	11	20	55	182	494
	38,7%	4,7%	2,4%	2,2%	4,0%	11,1%	36,8%	100,0%
	46,4%	29,9%	33,3%	26,8%	38,5%	27,2%	41,0%	39,1%
Toplam	412	77	36	41	52	202	444	1264
	32,6%	6,1%	2,8%	3,2%	4,1%	16,0%	35,1%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

1: Hiç Katılmıyorum 2: Katılıyorum 3: Fikrim Yok 4: Katılıyorum
5: Tümüyle Katılıyorum

Aftan yararlananların çoğu yeniden suç işler önermesi, örnekleme yöneltmiştir. Örneklemin, %78,2'si önermeye katılmıştır. Önermeye en az katılım, Cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerden gelmiştir. Buna rağmen, tutuklu/hükümlülerin %48'inin önermeye katılması azımsanacak bir oran değildir. Önermeye en fazla katılım, %94,2'lik oranla polisler ve

%88,9'luk oranla savcılardan olmuştur. Avukatlar grubu %80,8, hâkimler ise %78 oranlarla önermeye katılmışlardır.

Adi suçların affedilmesi cezaların caydırıcılığına engel olarak, cezaların genel ve özel önleme niteliklerinin ihlaline yol açar. İyi bir suç politikasının gereği olarak, adi suçların affının engellenmesi zorunludur. Af yetkisi mutlaka kullanılacaksa, ahlaki yoksunlukları bulunmayan ve ideal suçluları olan siyasi suçluları kapsamalıdır (Özek; 1959:145). Araştırma grubunun, görüşümüze katılım düzeyini belirlemek için hazırlanan önerme, örnekleme yöneltilmiştir.

Tablo 10: Yeni Bir Düzenleme ile Adi Suçlar İçin Af Çıkarılması Engellenmelidir

	Polis	Hâkim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Vatandaşlar	Toplam
1	3	2	2	3	3	4	17
	17,6%	11,8%	11,8%	17,6%	17,6%	23,5%	100,0%
	,7%	2,6%	5,6%	7,5%	5,7%	,9%	1,6%
2	40	27	11	7	12	25	122
	32,8%	22,1%	9,0%	5,7%	9,8%	20,5%	100,0%
	9,9%	35,1%	30,6%	17,5%	22,6%	5,6%	11,6%
3	66	4		4	5	91	170
	38,8%	2,4%		2,4%	2,9%	53,5%	100,0%
	16,4%	5,2%		10,0%	9,4%	20,5%	16,2%
4	179	24	11	18	23	177	432
	41,4%	5,6%	2,5%	4,2%	5,3%	41,0%	100,0%
	44,4%	31,2%	30,6%	45,0%	43,4%	40,0%	41,1%
5	115	20	12	8	10	146	311
	37,0%	6,4%	3,9%	2,6%	3,2%	46,9%	100,0%
	28,5%	26,0%	33,3%	20,0%	18,9%	33,0%	29,6%
Toplam	403	77	36	40	53	443	1052
	38,3%	7,3%	3,4%	3,8%	5,0%	42,1%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

1: Hiç Katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Fikrim Yok 4: Katılıyorum
5: Tümüyle Katılıyorum

“Adi suçlar için af çıkarılması engellenmelidir” önermesi, araştırma grubuna yöneltilmiştir. Soruya yanıt veren 1052 örneklemin %70,7’si önermeye katıldığını ifade etmiştir. %13,2’si ise önermeye katılmamaktadır. Önermeye en fazla katılım vatandaş ve polis araştırma gruplarından gelirken, en az katılım ise hâkimlerden olmuştur.

3.2. Af ve “Kader Mahkûmu” Kavramı

Ülkemizde ceza afları araştırılırken, üzerinde mutlaka durulması gereken konu, her af öncesi gündeme getirilen “kader mahkûmu” kavramıdır. Kader mahkûmu saptamasının hukuki olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Buna rağmen, devletin yetkili ağızlarından sıradan vatandaşlara kadar hemen herkes, duygu sömürüsü ve popülizm aracı olan bu kavramı kullanmaktan çekinmemiştir (DSP, 2001:11 vd.).

Yapılan sözlük ve literatür taramasında, “kader mahkumu” kavramına ait bir tanım bulunamamıştır. Bu kavrama belirli bir tanım geliştirebilmek de mümkün değildir. Ayrıca, kader mahkûmu sıfat ve kapsamına kimlerin gireceğinin tespiti, hukuken olanaksızdır. Kader mahkûmlarının tek tek tespit edilebileceğini varsaysak bile, böylesi bir işlem Anayasadaki eşitlik ilkesi ile çelişir.

Kader/Suç ilişkisine araştırma grubunun bakışını belirlemek için aşağıdaki önerme örnekleme yöneltilmiştir.

Tablo 11: İnsanın Kaderine Karşı Gelememesi Suç İşlemesine Neden Olur Mu?

	Polis	Hâkim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Cezaevinde Tutuklu	Vatandaşlar	Toplam
1	109	24	13	16	31	37	216	446
	24,4%	5,4%	2,9%	3,6%	7,0%	8,3%	48,4%	100,0%
	27,9%	32,9%	40,6%	41,0%	59,6%	19,0%	48,3%	36,3%
2	157	35	12	17	18	34	101	374
	42,0%	9,4%	3,2%	4,5%	4,8%	9,1%	27,0%	100,0%
	40,3%	47,9%	37,5%	43,6%	34,6%	17,4%	22,6%	30,5%
3	56	3	2	2	1	25	17	106
	52,8%	2,8%	1,9%	1,9%	,9%	23,6%	16,0%	100,0%
	14,4%	4,1%	6,3%	5,1%	1,9%	12,8%	3,8%	8,6%
4	44	10	4	3	2	43	75	181
	24,3%	5,5%	2,2%	1,7%	1,1%	23,8%	41,4%	100,0%
	11,3%	13,7%	12,5%	7,7%	3,8%	22,1%	16,8%	14,7%
5	24	1	1	1		56	38	121
	19,8%	,8%	,8%	,8%		46,3%	31,4%	100,0%
	6,2%	1,4%	3,1%	2,6%		28,7%	8,5%	9,9%
Toplam	390	73	32	39	52	195	447	1228
	31,8%	5,9%	2,6%	3,2%	4,2%	15,9%	36,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

1: Hiç Katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Fikrim Yok 4: Katılıyorum
5: Tümüyle Katılıyorum

Soruya yanıt veren 1228 kişinin %66,8'lik bölümü kader mahkûmu tanımlamasını kabul etmeyip, kader/suç ilişkisini reddetmiştir. Araştırma grubunun %24,6'sı kaderde yazılıysa suç işlenir demektir. Önermeye en fazla katılan araştırma grupları ise sırasıyla, tutuklu ve hükümlüler (%50,8) ile vatandaşlardır (%25,3).

Ankete katılan her dört vatandaştan birinin kaderci yaklaşımı bize göre önemlidir. Bu, siyasilerimizin kader mahkumu kavramı üzerinde neden bu kadar ısrar ettiğini ve popülist politika aracı olarak kullandığını da açıklar. Kader mahkûmu kavramı kullanılarak, seçimlerdeki oy oranı

artırılmaya çalışılmakta ve af konusuna duyulan tepkiler yumuşatılmak istenmektedir. Affa psikolojik destek, “kader mahkûmları” ile sağlanmaktadır.

Ülkemizde, kader mahkûmu kavramın arkasına sığınarak af nitelikli yasalar çıkarılmıştır⁶. Siyasilerimiz, elbette ki kader mahkûmu kavramının, hiçbir hukuki temele dayanmadığını bilmektedir. Ancak oy kaygısı daha ağır bastığı için, bu kavramı kullanmaya devam etmektedirler. Siyasi partiler kader mahkumu kavramını, af konusundaki popülist politikalarının gerekçesi, deyim yerindeyse kılıfı yapmaktadırlar.

3.3. Af ve Popülizm

Kader mahkumu kavramı ile açılım sağladığımız popülizm konusu, siyasi rant sağlama noktasında, daha detaylı bir inceleme ve araştırma gerektirmektedir.

Ülkemizde af çıkarma yetkisi, TBMM'nin elindedir. Siyasi bir gücün elinde olan yetkinin, siyasi düşünceler ile kullanılması doğal kabul edilebilir. Ancak çıkartılan aflardan, hırsızlık, gasp, cinayet ve tecavüz suçluları gibi, “adi suçlu” olarak tanımlananlar yararlanması, tepki ile karşılanmasına ve eleştirilmesine neden olur.

Pozitivist Hukuk Okulu düşünürlerinden bu yana, afların seçim yatırımı olarak kullanıldığı ve af vaat ederek oy kazanıldığı iddia edilir. Bizde de bazı af yasalarının, seçim yatırımı olarak çıkarılmış olduğu düşünülmektedir. Afların, seçim propagandalarında, seçim bildirgelerinde, hükümet programlarında ve koalisyon protokollerinde yer bulması, bu yargıyı kuvvetlendiren en önemli ölçüdür.

Ülkemizde rastlanan adi suç ve suçlu sayısı, siyasi suç ve suçlulardan daha fazladır. Adi suçlu ve yakınlarının sayısal fazlalığı, bu grubu seçim öncesi af vaadinin hedef kitlesi haline getirmektedir. Seçim öncesi af vaat edilerek, bu grubun oyları alınmaya çalışılır. Seçimlerden önce ya da sonra, adi nitelikli suçların affını sağlayan her türlü düzenlemenin veya bu düzenlemeler için yapılan her türlü girişimin, partilerin oy oranlarını artırma amacını taşıdığı söylenebilir. Af vaadi, doğal olarak mahkûm yakınlarını beklentiye sokar. Mahkûm yakınları suçlu olsalar dahi, sevdiklerinin cezaevinde kalmasını ve onlardan ayrı yaşamayı istemezler. Bunda kan bağıının ve duygusal etkenlerin rolü olduğu kadar, hapis

⁶ 1974 affi olarak bilinen 1803 sayılı af kanunu ile 3713 sayılı TMK geçici maddelerindeki af hükümleri, 2000 şartla salıverme yasası.

cezalarının kendilerine verdiği zararın da etkisi vardır. Bir mahkûm ailesinin, ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan yaşayacağı zorluklar inkâr edilemez. Af çıkarılmasını onaylayacaklar kapsamına, herhangi bir suçtan yargılanması devam edenleri, bir suçu işlediği şüphesiyle arananları ve bunların ailelerini de almak gerekir. Sayılan sınıflandırmada yer alanların büyük çoğunluğu, af vaat eden siyasetçileri ve onların partilerini, seçimlerde tercih edeceklerdir.

Yapılan bu açıklamalar ışığında, ülkemizde yürürlüğe giren bazı ceza aflarının, siyaset tarafından rant sağlama amaçlı kullanıldığı varsayımımızı, araştırma gruplarına yönelttik. Konuyla ilgili hazırlanan üç önerme, örnekleme sorulmuş ve aşağıdaki tablolarda görülen sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 12: Afların Amacı Oy Oranını Artırmayı Sağlamaktır

	Polis	Hâkim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Cezaevinde Tutuklu	Vatandaşlar	Toplam
Evet	353	60	29	34	50	91	351	968
	36,5%	6,2%	3,0%	3,5%	5,2%	9,4%	36,3%	100,0%
	85,9%	74,1%	82,9%	81,0%	94,3%	44,4%	79,8%	76,4%
Hayır	58	21	6	8	3	114	89	299
	19,4%	7,0%	2,0%	2,7%	1,0%	38,1%	29,8%	100,0%
	14,1%	25,9%	17,1%	19,0%	5,7%	55,6%	20,2%	23,6%
Toplam	411	81	35	42	53	205	440	1267
	32,4%	6,4%	2,8%	3,3%	4,2%	16,2%	34,7%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Af yasalarının amacı oy oranını artırmayı sağlamaktır önermesi, örnekleme yöneltmiştir. Soruyu yanıtlayan 1267 örneklemin %76,4'ü önermeye katılmıştır. Önermeye en fazla katılan araştırma grubu %94,3 ile avukatlardır. En az katılım ise %44,4 ile cezaevi araştırma grubundan olmuştur. Savunma makamı avukatların önermeye sağladığı yüksek katılım bizim için anlamlıdır.

Tablo 13: Bir Yakını Cezaevinde Olanlar Af Çıkmasını İsterler

	Polis	Hâkim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Cezaevinde Tutuklu	Vatandaşlar	Toplam
1	5					7	1	13
	38,5%					53,8%	7,7%	100,0%
	1,2%					3,6%	,2%	1,0%
2	32	4	2	4	3	14	8	67
	47,8%	6,0%	3,0%	6,0%	4,5%	20,9%	11,9%	100,0%
	7,8%	5,1%	5,6%	9,8%	5,8%	7,1%	1,8%	5,3%
3	17	5	1	1		20	4	48
	35,4%	10,4%	2,1%	2,1%		41,7%	8,3%	100,0%
	4,2%	6,4%	2,8%	2,4%		10,2%	,9%	3,8%
4	192	40	23	20	29	65	148	517
	37,1%	7,7%	4,4%	3,9%	5,6%	12,6%	28,6%	100,0%
	47,1%	51,3%	63,9%	48,8%	55,8%	33,0%	33,3%	41,2%
5	162	29	10	16	20	91	283	611
	26,5%	4,7%	1,6%	2,6%	3,3%	14,9%	46,3%	100,0%
	39,7%	37,2%	27,8%	39,0%	38,5%	46,2%	63,7%	48,6%
Toplam	408	78	36	41	52	197	444	1256
	32,5%	6,2%	2,9%	3,3%	4,1%	15,7%	35,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

1: Hiç Katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Fikrim Yok 4: Katılıyorum
5: Tümüyle Katılıyorum

İkinci önerme olan, “Bir yakını cezaevinde olanlar af çıkmasını isterler” varsayımı, katılım oranının tespiti için örnekleme yöneltmiştir. Önermeye cevap verenlerin %89,8'i, varsayımına katıldığını ifade etmiştir. En yüksek katılım, vatandaşlar (%97) ve avukatlardan (%94,3) gelmiştir. Tutuklu ve hükümlüler ise %79,2'lik bir oranla katılım sağlamıştır. Elde edilen sonuç, özellikle de en fazla katılımı vatandaşlar araştırma grubunun sağlaması, bizim için oldukça anlamlıdır. Önermeye verilen cevapları içeren sonuçlar tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 14: Bir Yakını Cezaevinde Olanlar Af Vaadine Oy Verirler

	Polis	Hâkim	Savcı	Milletvekili	Avukat	Cezaevinde Tutuklu	Vatandaşlar	Toplam
1	41	11	4	5	7	32	15	115
	35,7%	9,6%	3,5%	4,3%	6,1%	27,8%	13,0%	100,0%
	10,2%	14,1%	11,1%	12,2%	13,2%	15,8%	3,4%	9,1%
2	20	6	1	4	2	33	10	76
	26,3%	7,9%	1,3%	5,3%	2,6%	43,4%	13,2%	100,0%
	5,0%	7,7%	2,8%	9,8%	3,8%	16,3%	2,3%	6,0%
3	341	61	31	32	44	138	419	1066
	32,0%	5,7%	2,9%	3,0%	4,1%	12,9%	39,3%	100,0%
	84,8%	78,2%	86,1%	78,0%	83,0%	68,0%	94,4%	84,8%
Toplam	402	78	36	41	53	203	444	1257
	32,0%	6,2%	2,9%	3,3%	4,2%	16,1%	35,3%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

1: Katılmıyorum 2: Fikrim Yok 3: Katılıyorum

“Bir yakını cezaevinde olanlar af çıkmasını isterler” önermesiyle paralel olarak hazırlanan, “bir yakını cezaevinde olanlar af vaadine oy verirler” önermesi örnekleme yöneltmiştir. Önermeye cevap veren 1257 örneklemin %84,8’i varsayımımıza katıldığını ifade etmiştir. Vatandaşlar araştırma grubu %94,4 ile yine en yüksek katılımı sağlamıştır. Bu, önermemizin desteklenmesi açısından önemlidir. Aynı şekilde, tutuklu ve hükümlülerin %68’inin önermeye katılması, anlamlıdır. Bu sonuçlar aynı zamanda, siyasilere affı neden seçim konusunun ve popülist politikaların aracı olarak kullandıklarını da açıklayıcı niteliktedir.

Seçim dönemlerinde gündeme getirilen afların, gerekçelerinde yazan resmi amaçlara uygun olduğunu düşünmek iyimserlik olur. Tüm bu örnekler, siyasi partilerimizin af hakkındaki kararlarını, evrensel hukuk normlarına göre değil, ülkenin içinde bulunduğu konjoktüre göre aldıklarını göstermekte ve afların siyasi çıkar sağlama aracı olarak kullanıldığı varsayımımızı kuvvetlendirmektedir.

Sonuç

Birçok kaynakta, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar 50'nin üzerinde af yasası ilan edildiği ifade edilmektedir. Bu sayı, gerek affın aleyhinde olanlar gerekse lehinde olanlar tarafından, kendi görüşlerinin dayanağı olarak kullanılmıştır. Özellikle yasaların çıkarılış sürecinde TBMM görüşmelerinde, affa karşı olanlar bu kadar fazla af ilan edilmesinin cezaların caydırıcılığını engelleyeceğini savunmuş (TBMM, 1999:61 ve 68)⁷; affa taraf olanlar ise nasıl olsa bu kadar af ilan edilmiş, bir tane daha yasa çıkarılsa ne fark eder (TBMM, 1999:77)⁸ mantığı ile soruna yaklaşmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında yapılan incelemede, toplumun geneli tarafından tartışılan, eleştiriye uğrayan ve tepki gösterilen af yasalarının, seçim yatırımı olarak kullanılmalrı ve adi suçların affını sağlamaları noktalarında birleştiği görülmüştür. Buna bağlı olarak, af yasalarına yapılacak eleştiri de aynı çerçevede olmalıdır. Bir başka deyişle, ülkemizde çıkarılan afların sayısını tartışmanın pek anlamı yoktur.

Elbette ki; afların seçim öncesi gündeme getirilmesi, seçim kazanmanın ön ve tek koşulu değildir. Ancak, cezaevinde bulunan mahkûm yakınlarının ve davası dışarıdan görülmekte olanların sahip olduğu oy potansiyeli azımsanamayacak düzeydedir. Cumhuriyet tarihinde ilan edilen bazı afların, belki de gerekliliklerini gölgede bırakan ve af yasalarının tamamının sorgulanmasına neden olan, çıkarıldıkları dönemde yoğun eleştirilere maruz kalan ve ileri sürdüğümüz seçim/af bağlantısını gözler önüne seren dört af yasası vardır. Bunlar; 1950 yılı 5677 sayılı af yasası, 1974 yılı 1803 sayılı af yasası, 1991 yılında yürürlüğe giren 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun geçici maddeleri ile uygulamaya konan şartlı salıverme ve erteleme hükümleri ve 2000 yılı 4616 sayılı yasalardır. Her ne kadar yasa koyucu son iki yasanın af yasası olmadığını, şartlı salıverme ve dava ile cezaların ertelenmesi yasası olduğunu savunsa da bu yasalarla ortaya konan düzenlemelerin af yasaları ile birebir örtüştüğü görülmektedir. Türk Ceza Hukuku'nun yeni bir af tanımına ihtiyacı vardır.

Yasama organı tarafından, suç ve cezaların geçmişe yönelik olarak affedilmesi, ceza indirimine gidilmesi ve dava veya cezaların ertelenmesi durumlarının, af sonucu doğurduğu açıktır. Bize göre ve açık bir

⁷ Amasya Milletvekili Ahmet İyimaya'nın, Doğru Yol Partisi (DYP) grubu adına TBMM'de yaptığı konuşma. Denizli Milletvekili Beyhan Aslan'ın, Anavatan Partisi (ANAP) grubu adına yaptığı konuşma.

⁸ Adalet eski bakanı Sayın Hikmet Sami Türk'ün, TBMM'de yaptığı konuşma.

anlatımla af; kamu adına ceza verme yetkisine sahip olan devletin, kullandığı cezalandırma yetkisini uygulamaktan kısmen veya tamamen vazgeçmesidir. Af yetkisini kimin kullandığı, yetki kullanılırken ne amaçlandığı, cezalandırmadan neden vazgeçildiği, yetkinin herhangi bir şarta bağlı olarak kullanılıp kullanılmadığı veya ortaya çıkan sonuçların önemi yoktur.

Geçmişte işlenen suçları veya bu suçlardan dolayı verilen cezaları ortadan kaldıran, cezaları indiren veya erteleyen, açılmamış davaları erteleyen veya ortadan kaldıran her yasama tasarrufu, yasa adı ne olursa olsun, af niteliğindedir. Af yasaları mutlaka, yürürlüğe girdiği tarihten önce işlenen suçlarla ilgilidir.

Ülkemizde, hangi af yasalarının yürürlüğe girdiğinin ve hangi gerekçelerle af çıkarıldığının tespit edilmesi mümkün ise de, çıkarılan bu af yasalarının sonuçlarını tam olarak ortaya koyabilmek olası değildir. Bu olumsuzluk, afların sonuçlarına ilişkin bilgilerin ulaşılabilir olmamasından kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, çıkarılan aflardan kaç kişinin yararlandığı ve bu suçlulardan kaçının, hangi zaman aralığında yeniden suç işleyerek cezaevine döndüğü belirlenememiştir. Bu konuda ancak, af öncesi ve sonrası suç istatistiklerine bakarak yorum yapılabilmektedir. Devletin affın sonuçlarına ilişkin bilgi veya istatistiği tutması halinde, afların kısa veya uzun vadede ne tür durumlar ortaya koyduğuna açıklık getirilebilir. Bunun yapılması, etkili bir suç siyasetinin gereğidir. Afların amacına ulaşip ulaşmadığı da, bu yolla anlaşılabilir.

Afların cezaların caydırıcılığını olumsuz etkilemesi, suça neden olan tek etken değildir. Ancak görünen o ki, aftan yararlanarak cezaevlerinden çıkanlar yeni suçlar işlemektedirler. Suç ve suçlulukla mücadele eden ve ceza adaletinin temel taşları olan kurumları ve çalışanlarını, suç, ceza, cezanın affı, yeniden suç, yeniden ceza ve yeniden cezanın affı şeklindeki kısır döngü içine sokmak, anlaşılır, kabul edilebilir ve doğru bir davranış tarzı değildir. Bu kısır döngü içine atılan birimlerde görev yapanların, suçla mücadelede ümitsizliğe, yılgınlığa, çaresizliğe ve nemelazımcılığa kapılması ise kaçınılmazdır (Alacakaptan, 2001:399).

Af konusunda yaşanan sorunlar, hukuksuzluğun kurumsallaşmaması sayesinde aşılabılır. Siyasi partiler af sözü verirken, popülist amaçlar yerine toplumsal gerekleri dikkate alır, hukuku ve devletin varlık sebebini hatırlarlarsa sorun çözülmüş olacaktır.

Kaynakça

- Alacakaptan, Uğur, (2001), “23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartla Salıvermeye Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanuna Genel Bir Bakış”, *Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu*, 25/26 Nisan 2001, Anayasa Yargısı, ss. 379-400.
- Armağan, Servet, (2001), “Anayasa Hukuku Açısından Af Yetkisinin Değerlendirilmesi”, *Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu*, 25/26 Nisan 2001, Anayasa Yargısı, Ankara.
- Beccaria, Cesare, (1964), *Suçlar ve Cezalar*, (Çev. Muhittin Göklü), İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Bıçak, Vahit, “Ceza Adaleti Yönetiminde Kalite ve Etkinlik”, <http://www.geocities.com/vbicak/kaliteson.htm> (E.T: 02.01.2002).
- Demokratik Sol Parti, (2001), *Af ve Rahşan Ecevit*, Ankara: DSP Genel Merkezi.
- Dönmezer, Sulhi, Erman, Sahir, (1994), *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayım, Cilt 1 ve Cilt 3.
- Erem, Faruk, (1988), *Adalet Psikolojisi*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Erdem, Mustafa R., (2001), “Ceza Hukukunda Cezaların Ertelenmesine İlişkin Düzenlemelere Anayasal Bakış”, *Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu*, 25/26 Nisan 2001, Anayasa Yargısı, Ankara.
- Garofalo, Raffaele, (1957), *Suç, Suçlu ve Ceza*, (Çev. Muhittin Göklü), İstanbul: Nurgök Matbaası.
- <http://www.adli-sicil.gov.tr/ISTATIST.HTM> (Erişim Tarihi: 09.06.2003).
- Keyder, Çağlar, (2001), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, Selahattin, (1965), *Türk Hukukunda Af*, Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Meray, Seha, L., (1944), *Ceza Hukukunda Af*, Ankara: Türk Hukuk Kurumu Yayınları.
- Özek, Çetin, (1958), “Af Konusunda”, *Dünya Gazetesi*, 28 Mart 1958.
- , (1959), “Umumi Af”, *İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 24, ss.118-175.

Sancar, Türkan Y., “23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartla Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun’un Hukuksal Niteliği ve Sonuçları”, *Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu*, 25/26 Nisan 2001, Anayasa Yargısı, ss. 149-195.

TBMM, (1999), “Genel Kurul Tutanağı” 21. Dönem, I. Yasama Yılı, 59. Birleşim.

Tekin, Nil T., (1998), *Türkiye’de Seçim Propagandaları, 1908-1946*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit ve 134 Arkadaşının, Cumhuriyetin 50 nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun Teklifleri Hakkında C. Senatosu Başkanlığı Tezkeresi ve C. Senatosunca Yapılan Değişiklikler Hakkında M. Meclisi Adalet Komisyonu Raporu, (2/123), 09.04.1974, Sıra Sayısı: 25’e 1 nci Ek, TBMM Tutanak Dergisi, 4. Dönem, 63. Birleşim, C. 3.